

СТАНОВИЩЕ

от професор д.ф.н. Марияна Петрова Цибранска-Костова

Институт за български език «Проф. Любомир Андрейчин» – Българска академия
на науките

за дисертационен труд за присъждане на научната степен

'доктор на филологическите науки'

в област на висше образование 2. Хуманитарни науки

професионално направление 2.1. Филология

(Теория и практика на превода)

Автор: Ирена Кръстева

Тема: Изпитанието на преводимостта (Съвременни парадигми на превода)

Със заповед № 38-737 от 21.12.2015 г. на Ректора на СУ имам честта да съм избрана за член на НЖ и автор на становище в процедурата по защитата на дисертационен труд за придобиване на научната степен *доктор на филологическите науки* с автор доцент д-р Ирена Кръстева.

Доц. Кръстева е дългогодишен преподавател по френски език и теория на превода в Катедра „Романистика“ на СУ. В научната ѝ биография се включват следните значими и имащи отношение към процедурата факти: магистърска степен по специалността „френска филология“; защитен във Франция докторат; разностранен преводачески и редакторски опит в полето на хуманитаристиката (социалната философия, културологията, антропологията, художествената литература, литературната критика); носител е на няколко международни отличия за превод. По този начин пред оценяващия се очертава цялостният профил на изследовател, съчетал многопосочните измерения на превода в личната си професионална кариера като практикуващ преводач и преподавател, към което чрез настоящия труд се добавя още един много важен аспект – теоретик на превода и преводимостта като културноисторическо, социално, езиково (граматико-семантично, психологическо, прагматическо, когнитивно и т.н.) явление. Въпреки че съчетаването на толкова различни аспекти не е необичайно, натрупаният предходен опит е само предпоставка за високи очаквания към разработката, но не и сигурна гаранция, че поставената изследователска парадигма от цели и задачи ще бъде успешно изведена докрай. В труда на доц. Кръстева *Изпитанието на преводимостта* обаче сме свидетели на следващо, по-високо ниво на концептуално преобразуване на практиката, включително и личната, в стройна

изследователска програма, в която *преводът и типовете преводи* се проучват като конкретни самостоятелни обекти на изследване, своеобразни подстъпи към върха на пирамидата, където е поставен основният предмет/обект на изследване – *феноменът преводимост* с неизбежната теоретизация на проблемите в тяхната историческа, художествена, семиотико-естетическа, херменевтична, етическа същност. Разнопосочните релации водят до структурирането на труда във въведение, пет части (глави) и заключение. Общият обем на основния текст е 302 стр., към него се прибавят библиографски апарат от 269 заглавия и два показалеца – именован и тематичен. Прави впечатление, че сред цитираните заглавия в труда авторката е посочила 12 свои публикации, а общо тези по темата на дисертацията са 15, между които и книгата *Преображенията на Хермес*, 216 стр., издание от 2015 г. Накратко приведените общи данни за дисертантката и труда вече доказват, че не само са изпълнени законовите изисквания от формален характер към вида и характера на откритата процедура, но и че е дадена заявка за най-важното условие за присъждане на научната степен – *наличието на съществени теоретични приноси*. Това ми дава основание да дам висока оценка за дисертацията, като приведа обобщено следните аргументи:

1. Темата на труда е актуална и приносна. Прилага се комплексна методология към един, по традиция схващан предимно в езиковите си измерения обект. В работата на доц. Кръстева лингвистичните параметри запазват значението си, доколкото без междуезикови отношения няма превод, а много от така наречените традиционни проблеми, като дихотомията слово-смисъл, означаемо-означаващо и др., могат да претърпят интерпретативни промени, но не могат да загубят стойността си. Трудът на Кръстева не е полемика с традиционното, а опит за поглед отвъд него. В синхрон със съвременните тенденции в езикознанието все повече да присъстват дискурсивно-прагматичните и когнитивните изследователски стратегии и практики, дълбоката същност на явлението и процеса преводимост е изведено до нивото на обобщен социално-психологически и културноисторически опит на човека. На практика е защитена една съвременна теза за „пълното интегриране на лингвистиката в науките за културата“ (с. 99). Въпросът не е само в това, че с вещина и подчертан аналитизъм се разглеждат теории за превода на водещи фигури в европейската и световната хуманитаристика, че чрез представянето на мислители от различни национални традиции и езици се изгражда един интернационален и в този смисъл универсален „консорциум“ по теория на превода, но че те са обобщени от авторката и в края на всеки от разглежданите аспекти на преводимостта, носен от заглавието на всяка от петте части, тя е изразила личното си отношение. Ракурсът на Кръстева е към универсалното и общофилософските измерения на преводаческия опит, с подчертан и разбираем афинитет към жалони от франкофонското пространство, а не към самостоятелния кръг проблеми на българския език например като участник в междуезикови релации. Затова от българската традиция на преводаческото изкуство за фокус е избран пионерският опит на А. Людсканов в системата на семиотиката. С

подчертан интерес се чете четвъртата част „Херменевтика на превода“ (с. 193–244). Действащият преводач Кръстева неведнъж е изразявала предпочитанието си към херменевтичния подход с опорните му точки в теориите на Х. Яус, В. Изер и др., а така нареченият “конфликт на интерпретациите“ на П. Рикъор продължава да е действащ модел колкото за външно наблюдение и описание на изследвания обект, толкова и като вътрешна същност на самия превод. Той остава неизчерпано предизвикателство пред теоретиците.

2. Работата има респектиращ съдържателен обхват както в диахрония, т.е. историята на превода с примери за подходи през гръко-римската античност и Средновековието до прояви на преводимостта и рефлексии за нея в последните 50 години, така и в синхрония за определен период или за определено направление в науките за езика и човека. Но стремежът не е да се направи своеобразна историография на темата, а да се концептуализира човешкият опит в преводаческото изкуство от миналото до съвременността. Например модерните аспекти на превода – корпусната лингвистика, машинният превод, са премерено представени като едно разклонение на рефлексии за превода, което поставя на изпитание едновременно познатите граници на традиционното и непознатите граници на модерността. Ценността на анализа на Кръстева е не толкова във фактологията, а в теоретизирането на проблемите, в елегантното „завъртане“ на обекта, за да бъде огледан от всички страни, без да се създава впечатление за хаотичност или фрагментарност на изложението. Напротив, силна страна на труда е ясната структура, усещането за яснота още на нивото на предварителния план за работа.

3. Много успешно е разрешена една от поставените задачи на дисертацията – да се обособи *метаезик, с който да се проучва преводът*, като по този начин се запълни зевът, междината между оригинал и превод, и се намери адекватното място на медиатора в традиционната триада автор–преводач–читател. Тя не остава статично триизмерна, а в динамиката на релациите с елементите на културата се превръща в многоизмерна. Този идеен плурализъм, това богатство на виждания, стегнато изложено и богато интерпретирано от авторката, наистина превръща преводимостта в научен предмет и като всяка наука го поставя в изследователски рамки. През цялото време, четейки труда, правех аналогия с известната мисъл на Н. Чомски, че езикът е недостъпен за съзнанието, защото двойката превод-преводимост като че ли ни поставя в сферата на подобни питання за границите на познаваемостта на самия механизъм. Авторката обаче се стареа да постави на солидна основа търсенията си и се придържа към класическата парадигма на научното познание: дават се примери, изграждат се хипотези или се анализират съществуващи такива, проверяват се в практиката. Бих искала да открия специално следните два аспекта :

– Приведени са множество конкретни примери за преводачески подходи и решения, някои от които са дело на самата изследователка. Чрез тях, от една страна, се прави връзка между теорията и практиката, а от друга – четивността на самия дисертационен текст се повишава. Положително впечатление прави фактът, че Кръстева като че ли е заглушила интуитивния си

глас на преводач, за да се дистанцира от обекта, защото само така той може да се опише с необходимата за жанра „дисертация“ научна безпристрастност. Личните интерпретации на авторката са богати, а примерите – подходящо подбрани от различни регистри, от художествени творби до примери на онлайн транслатори.

–Терминологизацията е задължителна за всяка научна област. Не може да не се отбележат множеството термини, терминологични съчетания или метафори, чрез които се описват същностни черти на преводимостта. Те доказват важното посредническо място на превода между езика и културата (има предвид използваните в труда термини от „по-техническо“ естество, като *изходен език*, *целев език*, *подвижен диференциал*, но също така преведени авторски метафори термини, като „*хоризонт на очакването*“, „*езиково гостоприемство*“, „*странноприемница за далечното*“, културни кодове от типа на този за Хермес или Вавилонската кула). Те заемат заслужено място в метаезика на самата дисертация. В превеждането на част от тях от оригиналния език на създаването им на съвременен български език, в търсенето на подходящи, смислово приемливи езикови решения Кръстева има личен принос. Става въпрос за тип творческа неология, която подпомага създаването на академичен езиков апарат по теория на превода и преводимостта (сравни *времевоост*, *овецняване*, *отчленяване*, *междуместие*, *преводознание* и др.).

Незначителните ми препоръки засягат по-скоро оптимизирането на начина на поднасяне на научното съдържание. Струва ми се, че: важните в методологическо отношение противопоставяния между *другостта* и *различието* трябва да намерят място в основната съдържателна част или дори в началото, а не в заключението на труда; за улеснение показалците биха могли да посочват страниците на употреба на отделните единици.

Изцяло се присъединявам към стегнатите и кратко формулирани изводи и самооценката за приносите, в които се застъпва представата за превода като за сложен, мултифункционален елемент на езика и културата. Към положителните страни на труда бих добавила още: иновативния интерпретаторски поход към традиционни езикови явления; логическата издържаност и последователност; теоретичната база, подплатена с отлично обработена по-стара и съвременна библиография; възможността всеки бъдещ теоретик или практик на превода да избере към кой от предложените функционални модели да се придържа или дори само върху кой да разсъждава. Всъщност най-големият принос на подобни трудове е *поддържането на жива научна дискусия* относно функционирането на преводите днес и как се съотнася преводимостта със структурите на съзнанието, мисленето, езика, културата, обществото. Ще подчертая и произтичащия от казаното очевиден практически резонанс от дисертацията на И. Кръстева сред млади и утвърдени преводачи и особено в епохата на глобализация и всякакви типове революции – дигитални, когнитивни и т.н., когато цялата хуманитаристика се адаптира към иновативни парадигми и преодолява изпитания.

Авторефератът представя вярно научното съдържание на труда и отговаря на изискванията за неговото съставяне.

В заключение потвърждавам високата си оценка за разглеждания дисертационен труд *Изпитанието на преводимостта (Съвременни парадигми на превода)* с автор доц. д-р Ирена Кръстева *и ще гласувам убедено въз основа на него да ѝ бъде присъдена научната степен 'доктор на филологическите науки'.*

09. 02. 2016 г

София

Изготвил становището:

проф. д.ф.н. Марияна Цибранска-Костова

